№ 47 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 30 ՆՈՅՏ. ԱՌԱՋԻՆ 1918 ՏԱՐԻ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 30 ՆՈՅՏ. № 47

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՕՐԳԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
„ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ“ օրաթերթի
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է

1 ամիսը	8 ռ.	3 ամիսը	21 ռ.
2 ամիսը	15 ռ.	4 ամիսը	25 ռ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ 50 ԿՈՊ.

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր (բացի կիրակի և տօնի օրերից) առաւօտեան ժամը 9—2-ը, իսկ զրասենեակը նաև երեկ. ժ. 6—8։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ ԱՄԵՆ ԼԵԶՈՒՈՎ

ՏՈՂԱՏԵՂԻՆ

Առաջին երեսի վրայ . . . . . 50 կոպ.
Վերջին երեսի վրայ . . . . . 30 կոպ.

Հասցէն՝ Тифлисъ, Головинскій просп. № 25. Tiflis, Rédaction du journal «Jogovrdi Dzain». Телефонъ 10—99.

Այսօր, չորեքշաբթի, նոյտ. 30-ին, երեկ. ժ. 7-ին

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐԿԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐ. ՇԵՆՔՈՒՄ
(Кредитное Общество на Пушкинской ул.)

ԿԱՅԱՆԱԼՈՒ Է

Վրաստանի Հայոց Ազգային Խորհրդի

Պրեզիդիումի, Գործադիր Մարմնի և ֆինանսական յանձնաժողովի միացեալ նիստը յատուկ հրաւիրուած անձանց հետ՝ գաղթականներին վերաբերեալ հարցերի քննութեան համար։

Հրաւիրուածներին յատուկ խնդրւում է շնորհ բերել։

Վ. Հ. Ա. Խ. Գործադիր Մարմին

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Յ. ՄԵԼԻՔ-ՆՈՒԲԱՐԵԱՆ

(Նախկին Պոլսոյ սանատորիայի ասիստենտ)։

Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւնների մասնագէտ, թոքերի և սրտի հիւանդ.։ Ընդունելութիւնը ամեն օր երեկոյեան ժամը 5—7-ը։ Սոլոլակ, Բարիշևսկայա 3, հեռ. 16—69։ (ա. օ.) 100—1

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐ

ԳՈՒԼՊԱՆԵՐԻ, ԺԱԿԵՏՆԵՐԻ ԵՒ ԱՅԼ ԳՈՐԾՈՒԱԾՔՆԵՐԻ

Նոյն տեղը ծախւում են

— ՊԱՏՐԱՍՏԻ ԳՈՒԼՊԱՆԵՐ —

Դիմել միայն առաւօտները ժամը 11-ից 4-ը։ Բարիատինսկայա № 6, վերին յարկ։ 10—9

Թիֆլիս, 30 նոյեմբերի

ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Գաղթականութեան հարցը եղել է մի խնդիր, որի մասին խորհելու անյետաձգելի պարտաւորութիւնից հայ ազգը երբէք ազատ չէ եղել։ Մեր պատմութիւնը, մեր ամբողջ անցեալը՝ սկզբից մինչև մեր օրերը, եղել է փաստօրէն բնաւեր և տարագրեալ ժողովրդի պատմութիւն, մի ժողովրդի՝ որի մեծ մասը գտել է ապաստան օտարութեան մէջ։ Հայոց պատմութիւնը՝ գաղթականութեան պատմութիւն է, գաղթականութեան՝ որի մի ծայրը Արարատի ստորոտներումն է, իսկ միւսը՝ Ամերիկայում և Հնդկաստանում։ Տասնեակ և հարիւր հազարներով, թողնելով իր տունն ու տեղը, իր հայրենի հողն ու ջուրը, մերկ ու բոկոտն, գաղթել է միշտ հայ ժողովուրդը դէպի հեռուները, դէպի օտարութիւն, միայն թէ այլ ևս չմնալ այս արիւնոտ աշխարհում, միայն թէ չլսել հալածանքի և տառապանքի սոսկալի ճիչերը։

Եւ այսօր նոյնն է։ Նոյնն է, ինչ որ միշտ եղել է, ինչ որ դարեր ի վեր հայ ժողովրդի հինաւուրց վէրքն ու ցաւն է եղել։

Սարսափներից, արեան ծովից ու բովից փախած հայ ժողովուրդը այժմ ահա քանի ամիս է օտարութեան մէջ է փնտրում հանգիստ ու ապաստան։

Բայց օտարութիւնը միշտ օտարութիւն էլ կը մնայ, որքան էլ քաղցր լինի նրա հողն ու ջուրը, որքան էլ սիրուն լինեն նրա լեռներն ու դաշտերը։

Եւ այդ օտարութեան մէջ տարագրեալ հայ ժողովուրդը ապրում է ահա վեց ամիս։

Նա կորցրեց իր մեծ մասը, նա մնացել է բոլորովին մերկ ու քաղցած գալիք ցուրտ ձմրան դրան առաջ կանգնած։

Արդէն շողում են մօտալուտ հաշտութեան և խաղաղ կենցաղի նոր առաւօտի ճառագայթները, և Եւրոպայի տանջուած ու քայքայուած ժողովուրդները արդէն պատրաստւում են անցնել նորմալ կեանքի շինարար և ստեղծագործող աշխատանքներին։

Բոլորի առաջ մեծ և պատասխանատու գործ կայ դրուած։

Միայն մենք ենք, որ այս նշանաւոր և վաղուց երազած րոպէին չունինք ոյժ և կարողութիւն կատարել նոյնը, շինել և կենդանացնել մեր տունը, մեր շէնը, որովհետև մենք թողել ենք այս բոլորը հեռու Հայաստանում՝ օտարի կործանիչ իշխանութեան տակ և այսօր ոչ այստեղ անկիւն ունինք և ոչ այնտեղ գնալու հնար և ճանապարհ ունինք։

Այս բոլ[illegible]ը, իսկ [illegible]ն կառավարութ[illegible] [illegible]իւնները [illegible]ր շուտով պիտի կա[illegible] պատճառ[illegible] հրմունքներով և ն[illegible] էլ կարևոր[illegible] սրբազան պար[illegible] որպէսզի [illegible] օր առաջ և հ[illegible] եսին, որպ[illegible] հերթին անցնել գ[illegible] [illegible]իւն, նրանք [illegible]ն խորհրդի քննու[illegible] և [illegible] աշխատել ամեն մի[illegible] ընդհանուր[illegible] անել գաղթակա[illegible] չհակա[illegible] տեղերը դարձն[illegible] անդարձելով։ այլապէս նրանք կառավարութե[illegible] ազգի համար, որ[illegible]ն՝ ինչ չը կարողացաւ [illegible] ամառը, կը ոչնչացնի ձմեռը, և այն ժամանակ աւելորդ և անտեղի կը լինեն բոլոր մեծադղորդ խօսքերը և վէճերը ազատ Հայաստանի մասին։

Կը լինի Հայաստան, բայց զուրկ և ազատ հայերից։

Թող քաջ գիտակցէ իր այդ պարտականութիւնը ազգի առաջ Հայաստանի Կառավարութիւնը և բոլոր ոյժերով աշխատի բարեյաջող լուծում տալ գաղթականական հարցին, որովհետև մեզ համար այս է րոպէիս ամենակարևոր և առաջնակարգ խնդիրը։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԵՒ ԲՈՒԼԳԱՐԻԱ

Ո՜րքան ուսանելի բան կայ Ռուսաստանի և Բուլղարիայի—այս մօր և զաւակի, յարաբերութիւնների մէջ. ի՜նչպիսի դաս են նրանք պարունակում կարճատես դիւանագէտների համար, ապտակ են պանսլաւիստներին և կազմում են նոր վարիանտ Կայէնի պատմութեան։

Բուլղարիան հանդէս եկաւ Ռուսաստանի դէմ, միանալով նրա թշնամիներին։ Այս հանգամանքը վեր ի վայր կործանեց բոլոր հաստատուն թէորիաները, հայեացքները, սպասելիքներն ու սովորութիւնները։ Շատ են գրել «եղբայրակիցների» ապերախտութեան մասին. բայց չպէտք է մոռանալ, որ առանց կրակի ծուխ չէ լինում։

Այս դաւաճանական քայլը հասկանալու համար պէտք է ի նկատի առնել մտքերի տրամադրութիւնը Բուլղարիայում պատերազմից հենց անմիջապէս առաջ, և այն ժամանակ շատ բան կը պարզուի։

Բուլղարիայում գոյութիւն ունէր երկու գլխաւոր հոսանք. մէկը ռուսասիրական էր, որին հետևում էր ամբողջ ժողովուրդը և ինտելիգենցիայի մեծ մասը. միւսն էր գերմանասիրականը, որի գլուխ կանգնած էր Ֆերդինանդ թագաւորը իր մերձաւորներով և ինտելիգենցիայի փոքր մասը։ Այս երկու գլխաւոր հոսանքներից դուրս կային ուրիշ հոսանքներ էլ, օրինակ թիւրքասիրական, բայց նրանք շատ չնչին նշանակութիւն ունէին։

Բուլղարիան ամեն ինչ ստանում էր Ռուսաստանից։ Նրա սեփական գործարանները Սոֆիայում, Ռուշչուկում և Գաբրովում չէին կարող հոգալ երկրի պէտքերը։ Սեփական հացը բաւական չէր Բուլղարիային։ Գրեթէ գոյութիւն չունէին թնդանօթների և գնդակների գործարաններ. չկար զօրքի նպաստաւորում և զգեստաւորում, և սակայն Բուլղարիան ձգտում էր Բալկանեան թերակղզին մաքրել թիւրքերից, պատրաստւում էր պատերազմի։ Եւ ահա Դունայով գալիս էին Ռուսաստանից շարաններով բեռնաբարձ նաւեր ու շոգենաւեր, որոնք բերում էին ապրանքներ, մեքենաներ, հացահատիկ, զինւորման և նպաստաւորման առարկաներ։ Բուլղարիան չունէր նոյն իսկ սեփական արուեստագէտներ ու գրական յայտնի գործիչներ։ Նրա գրախանութները լիքն էին ռուսական թարգմանուած գրքերով, սկսած Կարամզինից մինչև Լ. Անդրէև։ Այնպէս որ, Դունայով Բուլղարիա մտնում էին ոչ միայն ապրանքներ, այլ և ռուսական միտքը, որ թափանցում էր մինչև յետին գիւղերի մէջ։ Շատ սերունդներ այնտեղ կրթուեցին ռուսերէն գրքերով ու մտքերով, շատ բուլղար օֆիցերներ դուրս եկան ռուսաց զինուորական դպրոցներից, շատ բժիշկներ, ինժեներներ՝ ռուսաց բարձրագոյն դպրոցներից։ Եւ ժողովուրդը, որի յիշողութեան մէջ դեռ թարմ էր ռուսների թափած արիւնը Պլեւնայի տակ և Շիպկայում, այս ժողովուրդը սիրում և յարգում էր Ռուսաստանը, հասկանում էր, որ ամեն ինչ նիւթական և բարոյական նրանից է ստանում, սովորել էր նրան համարել իր հովանաւորն ու մայրը։ Գերմանասիրութիւնը թոյլ էր. ռուսական շոգենաւերը աւելի դիւրութեամբ գնում էին Դունայով դէպի վեր, քան աւստրիականները Դունայով դէպի ցած։

Պայթեց Բալկանեան պատերազմը — Ռուսաստանի բարեհաճութեամբ, մի պատերազմ, որ նուիրական էր Բալկանեան ժողովուրդների համար։ Եւ ահա այստեղ է սկսւում ողբերգութիւնը։ Ռուսաստանը ջատագովեց Բուլղարիայի պատերազմը, բայց չկամեցաւ նրան յանձնարարել կատարելու այն՝ ինչ որ ինքը իր մտքում տենչում էր կատարել։ Բուլղարիան այս չհասկացաւ կամ չկամեցաւ հասկանալ, և տարուելով ռազմական ոգևորութեամբ և յաջողութիւններով սկսեց խիստ ճնշում գործ դնել Ադրիանուպոլի և Կ. Պոլսի ուղղութեամբ։ Ռուսաստանը իր veto-ն դրեց, և չէր կարող այս չանել՝ առանց մոռանալու իր պետական շահերին։ Այս veto-ն էր, որ ամեն ինչ արաւ։ Նա էր, որ հարազատ մօրն ու որդուն դարձրեց խորթ մայր ու խորթ զաւակ և Բուլղարիային ձգեց Գերմանիայի գիրկը։

Այս veto-ն ցաւալի հետևանքներ ունեցաւ Բուլղարիայի համար. երկրորդ Բալկանեան պատերազմում նա կորցրեց իր յաղթութեան գրեթէ բոլոր պտուղները։ Ռումինիան, «պահապան հրեշտակի» կերպարանքով, վարձատրութիւն պահանջեց, և Ռուսաստանը թոյլ տուեց նրան՝ խլել Բուլղարիայից Դոբրուջայի մի կտորը Թուրթուկայից մինչև Բալչիկ։ Նոյնիսկ տեղի ունենալով մի հանաք պատերազմ և մի հանաք կռիւ Բուլղարիայի և Ռումինիայի միջև, վարձատրութեան հարցը արդէն կանխորոշուած էր Պետրոգրադում, և այնուամենայնիւ Ռուսաստանը թոյլ տուեց թէկուզ մի հանաք պատերազմ ուժասպառ եղած Բուլղարիայի հետ։

Տրտունջներն սկսուեցին։ Սիլիստրիայում և այլ տեղերում ասում էին «մենք սիրում ենք Ռուսաստանը, բայց աւելի սիրում ենք մեր հայրենիքը»։ Ռուսաստանը կանգնեցնելով Բուլղարիայի արշաւանքը Կ. Պոլսի տակ, թոյլ տալով երկրորդ Բալկանեան պատերազմը և համաձայնելով Ռումինիայի վարձատրութեան՝ բուլղարների ասելով դաւաճանեց սլաւոնական գործին Բալկաններում և Բուլղարիան մատնեց թշնամիների ձեռքը։ Տրտնջում էր ինտելիգենցիան, ժողովրդական մասի առաջնորդը, տրտնջում էր գիւղացիութիւնը, որի վրայ էր ընկնում պատերազմի ամբողջ ծանրութիւնը,

տրտնջում էին մանաւանդ զինուորական շրջանները, որոնք չէին կարող Ռուսաստանին ներել նրա վէտօ-ն, երբ իրենք Չաթալջայի դիրքերի վրայ էին գտնւում, Կ. Պոլսի տակ, չէին կարող ներել նաև ամօթալի վարձատրութիւնը: Ռուսական հըմայքը Բուլգարիայում շատ ընկաւ, և պէտք է արդարը խոստովանել, Ռուսաստանը ոչինչ չարաւ իր ազդեցութիւնը վերականգնելու համար, այլ ընդհակառակը:

Մէկի դժբախտութիւնը ուրիշի համար բախտաւորութիւն է լինում: Ռուսաց ազդեցութեան ընկնելուն հետ զուգահեռաբար ուժեղանում էին գերմանասիրական խմբի ջանքերը, որ արդէն այն ժամանակ հող էր պատրաստում յառաջայ պատերազմի համար: Ֆերդինանդ թագաւորն և իր կողմնակիցները ճարպկութեամբ սկսեցին հրահրել ազգայնականութեան տենչերը դէպի Ռուսաստանը և ամէն կերպ աջակցում էին տեղական նացիոնալիստների գործունէութեան: Եւ ինտելիգենցիան ու նրա յետևից ժողովուրդը գնացին ազգայնականութեան ուղիով, երբ Ֆերդինանդ թագաւորը հարթելով բերեց Բուլգարիան ձգեց Աւստրիայի և Գերմանիայի գիրկը: Իսկ զինուորական շրջանները, որոնք չէին մոռանում Ռուսաստանի վէտօ-ն՝ աւելի շուտ տարուեցին գերմանասիրութեամբ:

Բայց ինչ որ չկարողացան անել ռուսաց կայսերական դիւանագէտները՝ կատարեցին ժամանակն ու անցքերը: Ներկայումս Բուլգարիայում յեղափոխութիւն է. բուլգարական բանակը ջարդուած է: Գերմանիան արևմուտքում կրում է մի շարք լուրջ պարտութիւններ և նրա հմայքը արդէն շատ է թուլացել: Ժողովուրդն զգաց, որ գնալիս է եղել սխալ ճանապարհով և այժմ պիտի ձգտի նոր՝ ուղիղ ճանապարհ գտնել: Իսկ ճանապարհը միայն մէկն է—դէպի Ռուսաստան: Եթէ Ռուսաստանում նախկին կարգերը տիրէին՝ դեռ կարելի կը լինէր կասկածի գնալ. բայց յեղափոխութիւնը փնտրում է յեղափոխութիւն, և Բուլգարիան կարող կը լինի, բոլշևիկեան շրջանն անցնելուց յետոյ, Ռուսաստանը դարձեալ մայր անուանել: Բուլգարիան կը դառնայ դէպի Ռուսաստանը, նա չէ կարող այս դարձը չանել, չնայելով ոչ մի պատահական պատճառի: Սա պարզ է բոլորի համար, որոնք եղել են Բալկաններում և գիտեն, ո՜րչափ խօսքով ու գործով ուժեղ է այնտեղ սլաւոնական գաղափարը Ռուսաստանի ղեկավարութեան տակ:

Ց. Աւամենակի

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

(Վ. Հ. Գ.)

Գերմանական հաղորդագրութիւն

Համագերմանական լիգան կիրակնօրեայ կոչում բռնում է օպպոզիցիոն դիրք կառավարութեան ձեռնարկութիւնների վերաբերմամբ և մեղադրում է նրան այն սարսափելի վնասում, որ նա հասցրել է գերմանական կայսրութեանը գնելով այն ներկայիս վտանգաւոր վիճակի մէջ: Ներկայ կառավարութիւնը Վիլսոնի 14 կէտերն ընդունելով արել է գերմանական կայսրութեան քայքայման և բաժանման առաջին քայլը: Եւ նրա փոխարէնը համագերմանական միութիւնը պահանջում է նշանակել ազգային պաշտպանութեան կառավարութիւն և կոչ է անում գերման ժողովրդին աշխատակցել այդ վեհ գործին:

ՊՈԼՍԻ ԹԵՐԹԵՐԻՑ

Ծովային հաղորդակցութիւն

Սեպտեմբերի 1-ից սկսուել է ծովային հաղորդակցութիւն Գերմանիայի և Ռուսաստանի միջև գերմանական դրօշակի տակ:

Դաշնակիցների պարտքերը

Ըէյտերի Գործակալութեանը Վաշինգտոնից հաղորդում են, որ օգոստոսի 30-ին Ամերիկան փոխարինաբար տուել է Անգլիային 400 միլ. դոլլար: Այդպիսով Անգլիան այդ օրուան իր պարտքը հասցրեց մինչև 3725 միլիոն դոլլարի: Իսկ դաշնակիցների ընդհանուր պարտքը Ամերիկային հասնում է 7092 միլ. դոլլարի:

Բրուսայի վիլայեթը

Բրուսայի վիլայեթը յայտարարուած է պաշարողական դրութեան մէջ:

Գաղտնի պայմանագիր

«Բեռլինէր Ցայտունգը» հաղորդում է անգլօ-ամերիկեան գաղտնի պայմանագրի մասին: Ցուեկալ յօդուածը այդ պայմանագրի ասում է, որ Անգլիան պիտի չէզոք մնայ այն դէպքում, եթէ պատահմամբ Ամերիկայի և Ճապոնիայի միջև պատերազմ ծագի:

Դաշնակիցները եւ բոլշեւիկները

«Տանը» հաղորդում է, որ Ֆրանսիան համարում է բոլշևիկներին պատասխանատու բոլոր այն բռնութիւնների համար, որոնք տեղի են ունենում Ռուսաստանում դաշնակից պետութիւնների հպատակների վրայ: Այս յայտարարութիւնը երկրորդ անգամ է արուած:

Հեռագրական հաղորդակցութիւնը հաստատուած

Ամստերդամից հաղորդում են, որ արդէն հոկտեմբերի 5-ին վերականգնուած էր հեռագրական հաղորդակցութիւնը Սոֆիայի և Լոնդոնի միջև:

Շվեյցարիան եւ Ռուսաստանը

Բեռնից հաղորդում են. Ազգային խորհրդին ներկայացրած հարցապնդումի առիթով Շվեյցարիայի ֆեդերալ խորհուրդը յայտնում է, որ Ռուսաստանում ներկայումս ստեղծուած դրութեան պատճառով բոլշևիկեան խորհուրդների իշխանութեան [illegible] անհնարին է:

Օրլ[illegible] [illegible]անեան

Օրլանդ[illegible] Աղբբէջա[illegible] մեկնել են Փարիզ հա[illegible] ճանաչում [illegible] չաին խոր-հրդակցել[illegible] գիւղերը. Տող և մի [illegible] Ավրա[illegible] Անդրանիկ[illegible]րութեան Զանգեզուր[illegible]

Վիեն[illegible] Զալիլ բէյ [illegible] են, որ հոկտեմբ[illegible] թէ ինչ[illegible]րել է սաբոտաժներ[illegible] սկ[illegible]ութիւնը Դունայի վրայով[illegible]երը [illegible] են

Գ[illegible], որ Ան[illegible]ոար

Պոլսում [illegible] և իրենք [illegible] ուղարկել հայրենիք [illegible] թիւն կը [illegible] գերիներին, որոնք վեր[illegible] [illegible] ռուսական ճակատում: [illegible]

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Վ. Հ. Գ.)

ԲԵՐԼԻՆ, 28 հոկտ.—Զինուորական հաղորդագրութիւն: Արևմտեան ռազմաճակատ: Կրոնպրինց Ռուպրեխտի բանակ.—Տեղի չունեցաւ ոչ մի պատերազմական գործողութիւն. Իէյլինգէլից դէպի հարաւ և Սաէլգեմից դէպի արևելք և Արտրի մօտ, Շոլտից դէպի հարաւ, մենք յետ մղեցինք թշնամու յարձակումները: Ֆամարկ և Էգլֆոնտէնի մօտ եղած անգլիական առանձին բոյները մաքրելու ժամանակ մենք վերցրինք գերիներ:

Գերմանական կրոնպրինցի բանակ. Թշնամու փորձը՝ անցնել Ուազի ջրանցքը Տուպինիի մօտ՝ յաջողութիւն չունեցաւ: Ուազի և Սերրի մէջ մենք յետ քաշեցինք մեր զօրքերը, որոնք կանգնած էին Օրինիի միջև դուրս ընկած անկիւնում, դէպի այն գիծը, որ գտնւում է Գիզից դէպի աւելի արևմուտք, Կրեսսից աւելի արևելք Սերրի մօտ: Թշնամին երէկ յարձակում գործեց մեր նոր գծերի վրայ Գիզից դէպի հարաւ. կորցնելով մեծ թուով զրահապատ գնացքներ, թշնամին յետ մղուեց: Սուշիի անկիւնում ֆրանսիական վաղ առաւօտ վերսկսած յարձակումները Ֆուամոնի և Պիէտմոնի միջև յաջողութիւն չունեցան: Էն գետից դէպի արևմուտ երէկ տեղի ունեցան տեղական բնաւորութիւն ունեցող կռիւներ: Թշնամու յարձակումները մեր զօրքերի վրայ, որոնք գտնւում են Էն գետի հարաւային ափում Ռէտուրից դէպի հարաւ-արևելք և Ռէյնիի մօտ, յետ մղուեցան: Էն գետի բարձունքներում Բուզիէյից դէպի արևելք թնդանօթաձգութիւնը երեկոյեան պահուն մի ժամանակ հասաւ իր գագաթնակէտին, որի միջոցին միաժամանակ տեղի ունեցան թշնամու անյաջող յարձակումներ Շեսարից դէպի արևելք:

Հալվիցի բանակ: Այն բարձունքների վրայ, որոնք գտնւում են Մաասից դէպի արևելք, մենք յետ մղեցինք ամերիկացիների յարձակումը Կուզէնվուա և Օրմոնտ անտառների մօտ:

Հարաւ-արևելեան ռազմաճակատ: Զօրքերի տեղափոխութիւնները կատարւում են համաձայն [illegible]: Ռումինիայից դէպի հարաւ [illegible] ունեցան [illegible] կռիւներ: [illegible] թոյլ կռիւներ ունենք թշնամու հետ:

ՎԻԵՆՆԱ, 28 հոկտ.—Զինուորական ղեկուցումն: Իտալական ռազմաճակատ: Զիբերէնգէ-միլինդում թշնամու ռազմական գործողութիւնները նոյնպէս և երէկ մանաւոր գրոհներով սահմանափակուեցան, որոնք յետ մղուեցան: Բրէբրից դէպի արևելք 60 կիլոմետր հեռաւորութեան վրայ սկսուեց մեծ կռիւ:

Բրէնտի և Պիավայի միջև թշնամու յարձակումները նորից անյաջողութիւն ունեցան, թէև նրանք մեծ ուժով էին մղւում: Այն դիրքը, որ իտալացիք վերցրել էին Ֆոնտան-Սէկկայից դէպի հարաւ, նորից յետ վերցուեց հակահարուածով, և պաշտպանների մեծ թիւ գերի բռնուեցաւ մեր քաջերի ձեռքով: Պիաւայի վրայ հոկտեմբերի 27-ի գիշերը թշնամին շատ ուժեղ թնդանօթաձգութիւնից յետոյ յարձակում գործեց: Վալդոբիադէնի մօտ աննշան թշնամական զօրագնդերին յաջողուեց տիրել ձախ ափին, բայց մեծ մասամբ յետ մղուեցան: Բիգոլինոյի և Վիդորի մօտ գետն անցնելու փորձը չունեցաւ հետևանք մեր պաշտպանիչ կրակի շնորհիւ: Վիդորից դէպի ցած թշնամուն յաջողուեց մեծ ուժերով անցնել գետը: Մեր զօրքերը հակայարձակումների դիմեցին: Երեկոյեան կռիւները տեղի ունեցան Մոլիանօ Սիրանգլիայի մօտ: Իտալացիների գետն անցնելու փորձերը Մոնտելլոյի լեռան հիւսիս-արևելեան ստորոտի վրայ յաջողութիւն չունեցան: Անգլիացիք առաջ գնացին Պապադոպոլիից մինչև Տեզէ և Սան-Կոլօ. պատուածքը 2—3 կիլոմետր տարածութեամբ մեր զօրքերը կասեցրին, որոնք ամէն մի կտոր հողի համար յուսահատ կռիւ էին մղում Ֆալաէկէնում: Նոր կռիւներ սկսուեցին այսօր վաղ առաւօտից Պեզզավայում:

Բալկանեան ռազմաճակատ: Ալէսիօի մօտ, Ալբանիան ափի վրայ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

II

I Ինտերնացիոնալը եւ պատերազմը *)

Փետրուարեան յեղափոխութեան հենց առաջին օրից ռուս սոց.-դեմոկրատիայի առաջ դրուեցին այն մի շարք քաղաքական գործնական հարցերը, որոնք ցարիզմը իր էութեամբ անկարող էր լուծելու, բայց որոնք բղխում էին համաշխարհային պատերազմի փաստից և որոնք արդէն լուծել էր եւրոպական և մանաւորապէս դաշնակիցների դեմոկրատիան: Այդ հարցերից կարևորագոյնն էր կազմակերպել երկիրը պատերազմը վարելու և վերջացնելու նրան այնպիսի դեմոկրատիկ պայմաններով, որոնք ապահովէին ազգերի գոյութեան, նրանց ինքնորոշման և խաղաղ զարգացման պայմանները և անհնար դարձնէին նման պատերազմների կրկնութիւնը:

Դուք յիշում էք, ի հարկէ, լայնածաւալ երկրի մի ծայրից միւս ծայրը եռծ ամիս շարունակ այնքան յամառութեամբ հնչւող լոզունգները—հաշտութիւն առանց անեքսիայի և կոնտրիբուցիայի, պատերազմ հաշտութեան համար, ժողովուրդների ինքնորոշում և այլն:

Սրանք լոզունգներ էին, որ ռուս սոց.-դեմոկրատիան ժառանգել էր միջազգային սոցիալիզմի թէորիայից և պրակտիկայից իբրև հանրահաշուական ֆորմուլաներ, որ պիտի լցնէր ռուսական իրականութեան յատուկ բովանդակութեամբ, մի բան՝ որ նա չկարողացաւ կատարել ի դժբախտութիւն նախ և առաջ սեփական դեմոկրատիայի և սեփական հայրենիքի:

Բայց տեսնենք, թէ ինչ է ներկայացնում միջազգային սոցիալիզմի այդ պատերազմական հանրահաշիւը և ինչպէս էր եւրոպական դեմոկրատիան մարմնաւորում այդ վերացական ֆորմուլաները իրականութեան տուեալ պայմաններով:

Եւրոպական սոցիալիզմը, դեռ I Ինտերնացիոնալի օրերից սկսած, իր թէ միջազգային կոնգրեսներում և թէ առանձին ազգային համագումարներում վաղուց արդէն մշակել էր իր տեսական և գործնական վերաբերմունքը դէպի այնպիսի մի ընդհանրացած երևոյթ, ինչպիսին է պատերազմը կապիտալիստական կարգերում և այդ պատերազմին յարակից հասարակական երևոյթները:

Համարելով պատերազմը իբրև մի անխուսափելի բաղխումն հակընդդէմ շահերով տոգորուած ազգային բուրժուազիաների, որոնք նոր շուկաներ նուաճելու տենչով բռնուած, միայն իրենց յաւելեալ արժէքն են հետապնդում ի հաշիւ նոյն ազգի ծոցում այդ արժէքներն ստեղծող պրոլետարիատի. ընդունելով հանդերձ, որ այսպիսով իմպերիալիստական (նուաճողական) պատերազմը իր էութեամբ ժխտելի է պրոլետարիատի համար, որը, ընդհակառակն, շահագրգռուած է պրոլետարական համերաշխութեան և միայն դասակարգային կռուի մէջ յայտնուող «աշխատանքի»-ի ազատագրումի, իսկ այդ ազատագրումը վերջին հաշուով բերելու է միայն կապիտալիզմին փոխարինող արդիւնաբերութեան սոցիալիստական կազմակերպութիւնը. —ընդունելով հանդերձ այս բոլորը, Ինտերնացիոնալը հենց սկզբից պիտի հաշուէր պատերազմի գաղափարի հետ և որոշէր իր դիրքը նրա վերաբերմամբ, քանի դեռ գոյութիւն ունեն բուրժուական կարգերը, որոնց չի կարելի վերացնել ոչ մոգական գաւազանի հարուածով և ոչ էլ այս կամ այն պետական դեկրետով:

Միջազգային պրոլետարիատի այսպիսի ժխտողական վերաբերմունքը ինքնին նախորոշում է ամէն մի երկրի սոցիալիստական կուսակցութեան ընդհանուր տակտիկան, նրա, այսպէս ասած, քաղաքական հանրահաշիւը: Բոլոր երկրների սոցիալիստներն էլ ասում են. բուրժուական պատերազմը մեր պատերազմը չէ և մենք կռւում ենք նրա դէմ այն բոլոր միջոցներով, որոնք տրամադրելի են մեզ իբրև քաղաքականապէս կազմակերպուած կուսակցութիւն. մենք դէմ ենք միլիտարիզմին և այդ պատճառով պարլամենտում մենք մերժում ենք կառավարութեան ներկայացրած զինուորական նախագիծը. մենք դէմ ենք պրոֆեսիոնալ զօրքին և ձգտում ենք վերածելու նրան ժողովրդական միլիցիայի, որովհետև միայն այդպիսով հնարաւոր կը լինի անխուսափելի պատերազմը գոնէ պահել միայն «պաշտպանողականութեան» սահմաններում:

Մենք կռւում ենք մեր դասակարգային յատուկ մեթոդներով, անգամ ընդհանուր գործադուլով պատերազմի առաջն առնելու համար:

Իսկ եթէ այնուամենայնիւ պատերազմը բռնկեց, իսկ եթէ այնուամենայնիւ այս կամ այն երկիրը դարձաւ արիւնհեղութեան մի բեմ—ինչ անել այդ դէպքում կատարուած փաստի առաջ:

Ահա այս հիմնական խնդիրը, որ դեռ I Ինտերնացիոնալը իր կարճատև գոյութեան ընթացքում ստիպուած եղաւ դնելու և լուծելու միջազգային պրոլետարիատի համար իբրև մի գործնական տակտիքական խնդիր:

Ինչպէս յայտնի է, 1870 թուի յուլիսի սկզբներից իսպանական գահաժառանգի թեկնածութեան պատրուակով Նապոլէոն III-ի և Վիլհելմ I-ի յարաբերութիւնները այնքան էին լարուել, որ ֆրանս-պրուսական պատերազմը օրուայ խնդիր էր դարձել:

Միջազգային դեմոկրատիան և նախ և առաջ ֆրանսիականն ու գերմանականը, որոնք գտնւում էին Ինտերնացիոնալի ազդեցութեան տակ, իրենց բողոքի ցոյցերով փորձեցին կանխել այդ՝ իրենց համար օտար մոտիվներից բղխող և օտար նպատակներ հետապնդող պատերազմը, որի ծանրութիւնը, սակայն, իրենք պիտի տանէին իրենց արեան գնով:

Բայց յուլիսի վերջերին պատերազմը դարձաւ անխուսափելի և նա յայտարարուեց Նապոլէոնի կողմից. այսպիսով պատերազմի առաջին օրերից իսկ Ֆրանսիան յարձակւում էր, իսկ Պրուսիան—պաշտպանւում. և Ինտերնացիոնալը Մարքսի ղեկավարութեամբ, կանգնելով կատարուած փաստի առաջ,

*) Ինտերնացիոնալը միջազգային բանուորական սոցիալիստական կազմակերպուած ներկայացուցչութիւնն է, որ հիմնուեց առաջին անգամ Լոնդոնում 1864 թուի սեպտեմբերի 28-ին, այդ օրը կայացած բազմամարդ միտինգից յետոյ, որին ներկայ էին և ֆրանսիական բանուորութեան ներկայացուցիչները: Այս I Ինտերնացիոնալի հոգին և նրա Ընդհանուր Խորհրդի անդամներից մէկն էր և Մարքսը:

I Ինտերնացիոնալը գոյութիւն ունեցաւ մինչև 1873 թուի սեպտեմբերը, երբ լուծուեց պաշտօնապէս շնորհիւ ռուս անարխիստ Բակունինի միասնական ուղղութիւնների, որոնք իրենց ծայրայեղութեան հասան ֆրանս-պրուսական պատերազմի ընթացքում և նրանից անմիջապէս յետոյ:

II Ինտերնացիոնալը, որ փոխարինեց առաջինին, գոյութիւն ունեցաւ մինչև ներկայ պատերազմի սկիզբը և մանաւորապէս մինչև 1914 թուի օգոստոսի 4-ը, երբ գերմանական սոց.-դեմոկրատիան միաձայն քուէարկելով պատերազմական ծախսերը [illegible] բարոյապէս խզեց իր կապերը միջազգային սոցիալիզմի հետ, որ համարում էր Գերմանիայի վարած պատերազմը յարձակողական և Ինտերնացիոնալի [illegible]—[illegible]:

Ինտերնացիոնալի մասին, մասնաւորապէս I Ինտերնացիոնալի՝ վաւերագրական պատմութիւնը տես Г. Гекк. Интернаціоналъ.

տեղի ունեն առաջաւոր կռիւներ։ Միջին Երիթի մօտ տեղի ունեցան մեր դարանակալ զօրքերի և հզօր աւազակախմբերի միջև։ Մեր զօրքերի նահանջը Սերբիայում կատարւում է անարգել։ Կռիւ տեղի ունեցաւ միայն երէկ Կրագուէվացից դէպի հիւսիս։

Կ. ՊՈԼԻՍ, 28 նոյմ.—Պաղեստինի ճակատ։ Թշնամին փոքրաթիւ ուժերով մօտեցաւ մեր դիրքերին Ալիպպոյի հիւսիսային կողմով։

Միջագետքի ճակատ. — Տիգրիսի մօտ թշնամու յարձակումները յետ են մղուած։

ԲԵՐԼԻՆ, 28 նոյմ.—Երեկոյեան հաղորդագրութիւն։ Առանձին ոչ մի պատերազմական գործողութիւններ։ Շելգայից հարաւ Ուազի ջրանցքի ցամաքային հատուածի մօտ թշնամու մասնակի ուժեղ յարձակումները յաջողութիւն չունեցան։

ՊԱՐԻԶ, 28 նոյմ. — Ուազի ճակատում Գրանդ-Վերլի արգում և դիմացը կատաղի կռիւներ տեղի ունեցան, որտեղ գերմանացիք մի քանի հակայարձակման դիմեցին։ Ապա դէպի հարաւ Ֆրանսիացիք իրենց գծերը առաջ տարան մինչև Ուազի փէշերը և Գիզից հիւսիս-արևմուտք ընկած ամուր կէտերը գրաւեցին։ Գերմանայից դէպի արևելք Բուա-լէ-Պարնի հիւսիս-արևելքի շրջանում ֆրանսիացիք նոյնպէս առաջ խաղացին։ Ուազի և Սերրայի միջև ամբողջ ճակատում ֆրանսիական զօրքերը գերմանացիների նոր գծերի հետ համաձայնութեան մէջ են գտնւում։ Շատո-Պարսիենից արևմուտք ֆրանսիացիք իրականացրին իրենց առաջխաղացումը Խերլից հիւսիս։ Միւս ճակատում էական ոչինչ չկայ։

Ամերիկական պաշտօնական հաղորդագրութիւն.—28 նոյմ. Վերդենի ճակատում Մաուզի երկու ափերում ուժեղ թնդանօթային կրակ էր օրուայ ընթացքում։

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ՀԱՅԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գանձակից և Թօուզից եկողները պատմում են, որ Փոյլի սահմանագլխային կայարանից մինչև Գանձակ շարունակ հայեր են կորչում։

Ինչ-որ անյայտ մարդիկ գալիս և հայերից պահանջում են վկայականներ և երբ վերջինները չեն ունենում այդ դոկումենտները և ստիպուած են լինում իջնել առաջին իսկ կայարանում և այնտեղից նրանց ուր են տանում՝ յայտնի չէ։

Նոյնը կատարւել է և Ձեգամ կայարանում Ղուլալի գիւղից եկող հայերի հետ, որոնց սպանել են հենց կայարանում։

Չկան նաև աչքի քանակութեամբ հայեր, որոնք գալիս էին Շամշադինից և պիտի գնային Ղազախ։

Ինչպէս պարզւում է, Թիւրքերը շարունակ Թիֆլիսից գնացող հայերին նոյնպէս դուրս են բերում գնացքից և այնտեղից տանում իբր թէ կոմենդանտի մօտ, բայց ճանապարհին սպանում են։

—

Ադրբէջանի հանրապետութեան դիւանագիտական ներկայացուցիչն Վրաստանում։

Համաշխարհային պատերազմը մօտենում է իր վախճանին, և կասկած չկայ, որ մօտիկ ապագայում կը գայ այն րոպէն, երբ համաշխարհային կոնգրէսում կը վճռուի ընդհանրապէս բոլոր և մասնաւորապէս նախկին ռուսաց կայսրութիւնից անջատուած՝ ազգերի բաղդը։ Այդ կոնգրէսի առաջ Անդրկովկասի և Կովկասի ազգութիւնները պէտք է պատրաստ լինեն հանդէս գալու բարեկամօրէն եւ համերաշխութեամբ, որովհետև միայն այս պայմաններում նրանց ձայները, որպէս մանր ազգութիւնների և նոր կազմակերպուած պետութիւնների, կարող են կշիռ և նշանակութիւն ունենալ։

Ի նկատի ունենալով մեր բազմիցս ձեզ հետ վարած բանակցութիւնները այս առթիւ, նոյնպէս և ձեր կառավարութեան վճռական ցանկութիւնները, որոնք արտայայտուել են մեր Բագու ներկայացուցչի հետ վարած բանակցութիւնների միջոցին, ես ենթադրում եմ, որ հասել է ժամը, որ Կովկասի և Անդրկովկասի պետութիւնների կառավարութիւնները, առգործուած՝ փոխադարձ հաւատի և միմեանց օգնելու պատրաստակամութեան ոգով, ձեռնամուխ լինեն գործնականօրէն իրականացնելու ապագայ համաշխարհային կոնգրէսում հանդէս գալը սոյն հանրապետութիւնների անկախութեան ճանաչման, նրանց շահերի պաշտպանութեան, նոյնպէս և բոլոր վիճելի հարցերի, ի մէջ առեալ նաև չահագրգռուած պետութիւնների համաձայնօրէն սահմանաբաժման, կամ, եթէ այդպիսի համաձայնութիւն չը կայանայ, այն դէպքում արբիտրաժի միջոցով վճռելու և փոխադարձ պարտաւորութեան համաձայնագիր մշակելու՝ ոչ մի պետութեան հետ համաձայնութիւն չկնքելու համար ի վնաս կոնֆերենցիային մասնակցող պետութիւններից որևէ մէկի։

Այս նպատակով Վրաստանի հանրապետութեան կառավարութիւնն առաջարկում է Ադրբէջանի և Հայաստանի հանրապետութիւնների կառավարութիւններին, նոյնպէս և Հիւսիսային Կովկասի լեռնական ազգերի միութեան կառավարութեան՝ հաւաքուել սոյն տարուայ նոյեմբերի 10-ին, ցերեկուայ ժամը 12-ին գումարուելիք համագումարում, արտաքին գործոց մինիստրութեան բնակարանում (Երմոլովի փող., 9), ուղարկելով այդ համագումարը երկերկու ներկայացուցիչ հարկ եղած օրինական լիազօրութիւններով։

Վրաստանի հանրապետութեան կառավարութիւն[illegible] պետութ[illegible] համագումարի առաջ [illegible] [illegible]ըլ են, այդ խնդիրները.

ա) Համագումարին [illegible]ինք բոլորն [illegible] պետութիւնների ան[illegible]նալու, որ փոխադարձ ճանաչումով կոնգրես[illegible]

բ) Լուծումն այն աշխարհագրական խնդիրների, ի բաց չէ իրենց ով[illegible]պէս սահմանային վէճ[illegible]ցապանեն [illegible] դրգուած պետութիւնն[illegible]ները, իրա[illegible] ձայնութեամբ, կամ [illegible]եանց չլա[illegible] համաձայնութեան բաց[illegible] դէպքում, արբիտրաժի [illegible]ոայ կառա[illegible]

գ) Փոխադարձ պարտաւ[illegible] ոչ մի պետութեան հետ համա[illegible]յնութիւն չկայացրել ի վնաս համագումարին մասնակցող պետութիւններից որևէ մէկի։

դ) Համերաշխօրէն փոխադարձ համաձայնութեամբ հանդէս գալ համաշխարհային կոնգրէսում, սոյն հանրապետութիւնների անկախութեան ճանաչման և նրանց ընդհանուր շահերի պաշտպանութեան համար։

Պատասխանի մասին խնդրում եմ կանխապէս տեղեկացնել ինձ։

Իսկականն ստորագրել է արտաքին գործերի մինիստրի պաշտօնակատար Ն. Ռամիշվիլի։

Թիֆլիս, 27 նոյմ. 1918 թ.

—

ՂԱՐԱԲԱՂՈՒՄ

Հայաստանի պատգամաւորութիւն

Հայաստանի արտաքին գործերի նախարարութիւնը յայտնել է Վրաստանի հանրապետութեան կից հայկական միսսիային, որ Հայոց Կառավարութիւնը Խալիլ-փաշայի և Ահմեդ փաշայի համաձայնութեամբ, Ղարաբաղ՝ Նուրի փաշայի մօտ յատուկ պատուիրակութիւն է ուղարկում հայ-թուրքական յարաբերութիւնները բարելաւելու նպատակով և սահմանաբաժման խնդիրները պարզելու համար։

Պատուիրակութեանն յանձնարարուած է աշխատել բանակցութիւնների միջոցին դադարեցնել ռազմական գործողութիւնները։

Շուշում

Շուշից «Հորիզոն»-ին յայտնում են (այս լուրը ճշտում են նաև Ղարաբաղից եկողները), որ ասկեարները ձերբակալել ու կախաղան հանել են 85 հայ, 30 թիւրք հասարակական գործիչների։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՀԱՅԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԶԱՔԱԹԱԼԱՅԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

III

Մեր պատմութիւնը մի քիչ հեռուից սկսենք։

Նախ քան թիւրքաց զօրքերի ժամանումը Զաքաթալա, ինչպէս մեր նախընթաց յօդուածում ասացինք, թիւրքաց կառավարութիւնը բազմաթիւ պրոպագանդիստներ էր ղրկել մեր երկիրը, որոնք [illegible] ֆանատիկ, ազգութեան [illegible] մէջ թաղուած հոգևորականների ու բէգերի օգնութեամբ [illegible] սկսեցին քանդել [illegible] բերի սրտերում։

Ամենուրեք մզկիթներում ու հրապարակական ժողովներում սուրբ պատերազմ էին քարոզում ընդդէմ գեաւուր քրիստոնեաների, մասնաւորապէս հայերի։ Գործի գլուխ էր անցած Թալա կէս-մուղալարնակ և կէս-լեզգիաբնակ գիւղի բնակիչ մի խիստ մոլեռանդ հոգևորական, Հաֆիզ-Էֆենդին, որին եթէ լսէր լեզգի տարրը, պէտք է որ Զաքաթալայի շրջանում միայն կենդանի մի հայ խնայուէր ցոյց տալու համար, որ երբեմն այս երկրում հայեր էլ բնակուելիս են եղել։

Այդ մարդ-արարածը յաջողեց շրջանի մի քանի գիւղերի ենգիլոյ կոչուած վրացիներին մահմեդական դարձնելու։ Մի քանի անգամ տասնեակ հազարաւոր ամբոխը քաղաքի հայ ժողովրդի վրայ բերեց դաւուլ-զուռնայով, բայց ապարդիւն անցան նրա ամարդի ջանքերը. որովհետև նրա դէմ ամեն անգամ դուրս էր գալիս Ճար լեզգի գիւղի խիզախ, քաջ ժողովուրդը զէնքը ձեռին։

Դա այն նշանաւոր զոչի-հոգևորականն է, որը Զաքաթալայի ժողովարանում ի պատիւ սիննի և շիա տարրերի հոգևոր պետերի՝ հայերի սարքած թէյի ժամանակ վրդովմունքով ասաց է ի լուր ամենքի ասել, որ եթէ ինքը իր ցուցամատը բարձրացնի՝ հայերի իղն ու ճօղը կը կորցնեն երկրից...

Մահմեդական հոգևոր պետերը խուլ ու համր միայն. քար կտրեցին իրենց տեղերը նաև հիւրասիրող հայերը, վասնզի Հաֆիզի քարոզած մտքերը նրանք այլաբանօրէն այդ օրը լսել էին գլխաւոր հրապարակի վրայ թուրք հոգևոր պետերից մէկի բերանից։

Թուրքերը մի քանի անգամ պատգամաւորութիւններ էին ղրկել Բաթում և այլուր՝ հրաւիրելով թիւրքերին գալ և տիրապետել իրենց երկրին։ Մի պատգամաւորութիւն էլ բերեց հետը էնւէրի ինքնաձեռագիր...

իր դիրքը որոշելիս, ելնում էր միայն յարձակման եւ պաշտպանողական մոմենտների գնահատութիւնից։

Յուլիսի 23-ին Ինտերնացիոնալի Ընդհանուր Խորհուրդը հրատարակեց իր նշանաւոր մանիֆեստը, որ կազմել էր Մարքս, որտեղ նա Գերմանիայի վարած պատերազմը յայտարարում էր «պաշտպանողական» և հրաւիրում էր գերմանական բանուորներին պաշտպանել հայրենիքը Նապոլէոնի յարձակման դէմ մղուող պատերազմում այնքան ժամանակ, քանի որ այդ պատերազմը իր նպատակներով կը շարունակի մնալ պաշտպանողական և չի անցնիլ յարձակողականի, որովհետև վերջին դէպքում պատերազմը արդէն ուղղուած կը լինի ֆրանսիական ժողովրդի դէմ, երբ թէ յաղթանակը և թէ պարտութիւնը հաւասարաչափ ճակատագրական կը լինի հենց գերմանական բանուորութեան համար։

Պատերազմի անակնկալ բաղդը շատ շուտով ցոյց տուեց, թէ ինչպէս պիտի հասկանալ Մարքսի այդ կոչը, որ ռուս «դեմոկրատիկ» զօրքը աղաւաղեց այն աստիճան այլանդակօրէն, որ կարծում էր, թէ «կոչի» յարձակողական պատերազմը» լոզունգը նշանակում է հանգիստ նստել խրամատներում և արհամարհելով պատերազմական տեխնիկան, քնդունել թշնամու «եղբայրացումը», մինչև որ այդ «եղբայրացող» հակառակորդը, պատրաստելով իր հերթական յարձակումը, դուրս կը շպրտի այդպէս «պաշտպանուող» զօրքը դիրքերից և հօտի նման կը քշէ երկի խորքը, որքան դա թոյլ կը տան «դեզերտիրների յոգնած ոտները»։

Երկու կողմերի ամենատկարև մենամարտից յետոյ, որ տարւում էր ժամանակի պատերազմական տեխնիկայի բոլոր պահանջներին համապատասխան, եկաւ սեպտեմբերի 4-ը, երբ Սեդանում շրջապատուած համարեա ամբողջ ֆրանսիական զօրքը անձնատուր եղաւ թշնամուն, երբ նոյն օրը Պարիզում, այդ անօրինակ պարտութեան լուրն առնելով, ֆրանսիական ժողովուրդը տապալեց Նապոլէոնի գահը և կազմակերպելով ժամանակաւոր կառավարութիւն, յայտարարեց հանրապետութիւն և կանգնեց թշնամու առաջ իբրև սեփական բաղդը ինքնօրինաբար տնօրինող մի ազգ։

Ֆրանսիայի այս յեղափոխութիւնը միջազգային ևնաև և առաջ գերմանական դեմոկրատիայի առաջ դրեց իր տակտիկայի վերադնահատման անհրաժեշտութիւնը հանդէպ ֆրանսիական ժողովրդի, որ եկել էր փոխարինելու գահընկեց Թագաւորին ևնրա «յարձակողական» պատերազմը վարող զօրքին, և ահա հենց յաջորդ օրը, սեպտեմբերի 5-ին, այս անգամ արդէն Բրաունշվէյգի սոցիալիստական կոմիտէն *) հրատարակում է դարձեալ Մարքսի կազմած մի մանիֆեստ, ուղղուած գերմանական բանուորներին, որոնց նա յիշեցնում է, որ պատերազմը պիտի անպայման կրի պաշտպանողական բնոյթ, որ պիտի կնքել Ֆրանսիայի համար պատուաւոր հաշտութիւն, որ այժմ պիտի մաքառել Գերմանիայի նուաճողական քաղաքականութեան դէմ, որ մի սպառնալիք է ամբողջ Եւրոպայի համար։

Սեպտեմբերի 9-ին Ինտերնացիոնալի Ընդհանուր Խորհուրդը հրատարակում է իր բոլոր սեկցիաներին ուղղուած մի նոր մանիֆեստ, որով նա Ինտերնացիոնալի անունից բողոքում է Էլզաս-Լօտարինգիայի աննեկսիայի և Գերմանիայի նուաճողական քաղաքականութեան դէմ, որի հետևանքը լինելու է Ռուսաստանի հեգեմոնիա։ *)

Ինտերնացիոնալի այս կոչերը, ինչպէս յայտնի է, գտան իրենց արձագանքը և Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատիայի շարքերում, որոնց երկու փայլուն ներկայացուցիչները, Վիլհելմ Լիբկնեխտն ու Բեբելը իրենց գործունէութեամբ թողին միջազգային սոցիալիզմին մի սքանչելի աւանդ։

Դեռ պատերազմի առաջին օրերը, երբ չէին պարզուել նրան նախորդող պայմանները և հենց չէին դադարեցնում հաւատալու Բիսմարկին, թէ պատերազմը ցանկացել է սկսել Նապոլէոնը, Բեբելն ու Լիբկնեխտը այն միակ պատգամաւորներն էին, որ չքուէարկեցին զինուորական վարկի ձայնատուութեան և ձեռնպահ մնացին պարլամենտի այդ հայրենասիրական ցոյցի վերաբերմամբ *)։

Բայց Սեդանի աղէտից և Ֆրանսիան հանրապետութիւն յայտարարելուց յետոյ, երբ կառավարութիւնը նորից ներկայացաւ բայխստագին զինուորական լրացուցիչ ծախքերի համար միջոցներ խնդրելու, Բեբելն ու Լիբկնեխտը այս անգամ արդէն չբաւականանալով ձեռնպահութեան տակտիկայով, դուրս եկան պարլամենտի ամբիոնից բողոքելու Գերմանիայի նուաճողական քաղաքականութեան և մասնաւորապէս Էլզաս-Լօտարինգիայի աննեկսիայի դէմ և առանձին յայտարարութեամբ պատճառաբանելու, թէ ինչու իրենք քուէարկում են հակառակ կառավարութեան խնդրած զինուորական վարկի։ «Այս պատերազմը—ասած էր յայտարարութեան մէջ—որ վարում է Գերմանիան սեպտեմբերի 4-ից յետոյ, ուղղուած ֆրանսիական ժողովրդի դէմ, սա մի պատերազմ է, որ մղւում է ոչ թէ յանուն Գերմանիայի անկախութեան, այլ աղնիւ ֆրանսիական ազգը ստրկացնելու նպատակով»—հա այսպիսի արտայայտութիւններով էին նշաւակում Բեբելն ու Լիբկնեխտը իրենց հայրենիքի վարած պատերազմը գերմանական բանուորութեան անունից, այն բանուորութիւն, որին յուլիսին ինքը Մարքսը կոչում էր հայրենիքի պաշտպանութիւն, քանի նա ենթակայ էր Նապոլէոնի յարձակման։

Ճիշտ է, ոչ Ինտերնացիոնալի կոչերը և ոչ Բեբելի ու Լիբկնեխտի հերոսական ակտերը չկարողացան կանխել Էլզաս-Լօտարինգիայի աննեկսիան, բայց այդ ակտերը եկան մեղմելու ամբողջ Ֆրանսիայի ազգային յուզմունքը և մարդկութիւնն ազատելու ընվանչի հետ կապուած նոր պատերազմի սարսափներից։

Բաւական է յիշել, որ Ֆրանսիայի ազգային զօրախտութեան օրերին Գամբետտան ներկայացրեց Բեբելին ֆրանսիական ժողովրդի անունից երախտագիտութեան մի արտասուաւոր ուղերձ, որ ինքնին ապացոյց էր գերմանական դեմոկրատիայի և Ինտերնացիոնալի բարոյական յաղթանակի. բաւական է յիշել, որ նոր նուաճած Սարբրիւ...

*) Գերմանական դեմոկրատիան այդ ժամանակ բաժանուած էր երկու պայքարող բանակների. Լասսալականներ, որոնք ձգտելով Պրուսիայի շուրջը համախմբել ամբողջ Գերմանիան, պատերազմի վերաբերմամբ տարուած էին գերմանական շովինիզմի գաղափարներով և աւելի անհաշտ էին դէպի Ֆրանսիան։ Սրանց թուին էր պատկանում և Բրաունշվէյգի կոմիտէն. երկրորդ և ձախ թեր կազմում էին այսպէս կոչուած «Էյզենախցիները» (Բեբել, Լիբկնեխտ), որոնք հենց սկզբից դէմ էին պատերազմին։

*) Гекк, եր. 107—112.

*) Պատմութիւնը եկաւ արդարացնելու նրանց թերահաւատութիւնը։ Պարզուեց, որ պատերազմը ցանկացել էր Բիսմարկը, որ այդ նպատակով կանգ չէր առել զեղծումի առաջ։ Վիլհելմ կայսրը նրան ուղարկում է հեռագիր, որով հաղորդում է իր ունեցած խօսակցութիւնը ֆրանսիական դեսպանի հետ իսպանական գահաժառանգի թեկնածութեան խնդրի մասին։ Բիսմարկը տալիս է այդ հեռագիրը մամուլին՝ առաջուց գիտակցաբար այնպէս աղաւաղելով նրա բովանդակութիւնը, որ ստացւում էր մի տպաւորութիւն, թէ Ֆրանսիան արդէն պատերազմի մէջ է Պրուսիայի հետ։

ռագիր նամակը, որը կարդացուեց բոլոր մզկիթներում ու ժողովներում:

Հողը այդպիսով պատրաստ էր: Եւ քիչ օրէն թիւրքական զօրքերը փառաւոր հանդիսով մտան քաղաք և բնակութիւն հաստատեցին հոկայ բերդի մէջ, որը մնացել էր անտէր ռուսաց զօրքի մեկնումից յետոյ:

Հայ ժողովուրդը քնդառաջ էր գընացել զօրքին. հայր Մկրտիչն ու մի քանի պատուաւոր հայեր թօսել էին ճառեր, ընդգծելով՝ որ իրանք էլ ուրախակից են իրենց համերկրացի թիւրք եղբայրներին նրանց գալստեամբ և յոյս ունեն, որ խաղաղ հայ ժողովրդի իրաւունքներն ու պատիւը, կեանքն ու ինչքը կը պաշտպանուեն թիւրք իշխանաւորների կողմից:

Սակայն հայ ժողովուրդը ամենակարճ ժամանակում համոզուեց, որ դժուար էր սպասել թիւրքից արդարութիւն և գրկուածին, հալածուածին, կեղեքուածին պաշտպանութիւն: Գնդապետ Հալիլ-բէյը և Նուրի փաշան իրենց աչքերով տեսան հայոց և ռուսաց հոյակապ գերեզմանոցները հիմն ու վեր քանդուած, ոչ ոքի ոչ մի պատիժ չը տալով մեկնեցին այստեղից. ընդհակառակը դոչի բէկերը չաղ-չաղ պաշտօնների կոչուեցան, որոնք մինչև այսօր էլ վարում են, փոխանակ կախաղանի բարձրացնելու:

Երեւ տասն զօրքերն ու սանձարձակ, խուժդուժ տարրերը, փչացրին ամեն բան, ինչ որ քրիստոնէական է. փակեցին ռուսաց եկեղեցու դռները հաւատացեալների առջև՝ դարձնելով այն մզկիթ: Հայերը օրը ցերեկով կողոպտւում ու մորթոտւում էին. անտէր մնաց հայոց եկեղեցին, քահանան նահատակուեց... Հայ երեխեկներին բռնտեցին և բանտ նստցրին. թալելով, ջարդելով ցախաւէնները ձեռներին սրբել էին տալիս բերդն ու հրապարակները, որոնց պահում էին քաղցած ու ծարաւ, անմարդ էլ թոյլ չէին տալիս կերակուր կամ անկողին բերելու:

Մեր մեռելները կը միայն անթաղ և մանուկները՝ առանց մկըրտութեան, եթէ վրացի քահանայ հայր Վիսարիօն Փուրցխլաձէն իր կեանքը վտանգի չենթարկէր և մընար այստեղ՝ հովւելու հայ ժողովուրդը, ժամերգութիւնը կատարելով մեր եկեղեցում:

Պատիւ վրաց հոգեորականութեան:

Հմ. Դիմախեան

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ-ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻ ՎՐԱՅ

Սանահնից հեռագրում է գեն. Ցուլուկիձէն վրաց կառավ. զինուորական մինիստրին:

—

Սոյն հոկտեմբերի 26-ին, առաւօտեան ժամը 5-ին, իմ հրամանով № 4 զրահապատ գնացքից կըրակ բացուեց մեր զօրամասի թեւում և թիկունքում գտնուող Բաբէնջի բարձրութիւնները բռնած հրոսակների և Բարինջի դէմ: Զրահապատ գնացքի կրակով հրոսակները ցրուեցին:

Բարինջ գիւղի դէմ գնացող մեր առաջապահ զօրամասերին հրամայուեց մտնել այդ գիւղը:

Այդ հրացանաձգութեան մէջ մասնակցեցին մեր պահակները, որ գտնւում էին 118-դ վերստի վրայ, կամուրջի մօտ, ռոտմիստր Շանիեձէ գլխաւորութեամբ: Այս հրացանաձգութեան մէջ վիրաւորուեցին զրահապատ գնացքի պորուչիկ Զօրբինաձէ և հեծեալ դնդի ձիաւոր Բուրջալիանի: Առաւօտեան 7 ժամին ռազմական գործողութիւնները դադարեցին:

Մի քանի հանգամանքներ պարզելուց յետոյ, հայ պատուիրակները մի մասը մեկնեց Ղարաքիլիսա, ուր գտնւում է հայկական զօրամասերի ընդհանուր պետ Դրոն:

Վերջինիս հիւանդութեան պատճառով, կամրջի մօտ, չէզոք շերտի վրայ, 118 վերստի վրայ եկաւ գընդապետ Կորոլկով, որ գտնւում է հայկական ծառայութեան մէջ, և հրամանատարն է զօրամասի երկաթուղագծից մինչև Բարինջի, ինչպէս յայտնեց ինքը: Գնդապետ Կորոլկովը յանձնեց Դրոյի ստորագրած շառայ (26 հոկտեմբ.) հեռագրի պատճէնը, որում պահանջւում է յանձնել Բարինջ և Ցաթեր գիւղերը և յայտնել վրաց հրամանատարութեան այդ մասին:

Այս հեռագրի պատճառով ես հրաման տուի դադարեցնել թշնամական ամեն տեսակ գործողութիւններ և Բարինջ ու Ցաթերը գրաւել պահակներով, 15 զինուորով և երկու սպայով, իսկ զօրամասի մնացած մասերին հրամայուած է կենտրոնանալ Սանահնում:

Թէ որ գիծը քաշուեցին հայ զօրքերը, առայժմ յայտնի չէ, բայց կաշխատեմ պարզել գոնէ Դրոյի հետ անձնապէս տեսնուելով:

Պարտքս եմ համարում հաղորդել հեծեալ հարիւրապետ կորնետ Կարձայի քաջութեան մասին և զրահապատ գնացքի բոլոր զինուորների անձնազոհութեան մասին:

Գեն. Ցուլուկիձէ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԻՍԻԱՅԻ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ԲԻՒՐՈՅԻՑ

—

Վրաց կառավարութեան պաշտօնական հաղորդագրութեան առթիւ այն խօսակցութեան մասին, որ տեղի է ունեցել Հայաստանի դիւանագիտական ներկայացուցչի և ներքին գործոց նախարարի օգնական պ. Գեւարջալաձէի միջև [illegible] համաձայնութեամբ Լո-[illegible] Աղբբէջանը գրաւելու մասին, պ. [illegible] ճանաչում հոկտ. 25-ին դիմել է [illegible] գիւղերը. [illegible] Վրաստանի ներքին [illegible] Տաղ և մի [illegible] Ռամիշվիլուն, Անդրանիկ [illegible] է, որ պաշտօնական [illegible] Զանգեզուր [illegible] լուրը բացատրուանի: Զալիլ բէկ [illegible] յայտնել է, որ [illegible] Թէ ինք [illegible] փաստաթուղթ (до-[illegible]) [illegible] Տաճկաստանի ներ-[illegible] Վրաստանում Աբդուլ-[illegible] որ Անն[illegible] առաջարկում է վը-[illegible] և իրենց [illegible] գրաւել Լո-[illegible] թիւն կը [illegible] տաճիկների հեռա-[illegible] պատճառով:

Այս առթիւ Ջամալեանը առարկել է, որ Աբդուլ-Քերիմ-փաշայի յայտարարութեան համաձայն՝ Հայաստանի կառավարութիւնը նոյնանման առաջարկութիւն ստացել է և Մահմուդ-Ալի փաշայի կողմից և միևնոյն տերրիտորիայի վերաբերմամբ:

Եւ միաժամանակ առաջարկելը և Վրաստանին և Հայաստանին պարզ ցոյց է տալիս, որ այս երկու հանրապետութիւնների միջև ծագած վէճը պիտի լուծեն իրենք վրացիք և հայերը միասին փոխադարձ համաձայնութեամբ:

—

Վրաստանում գտնուող գաղթականներին Լոռուայ շրջանի հայոց գիւղերում բնակեցնելու համար վրաց կառավարութեան կողմից բռնուած արգելքի առթիւ, Հայաստանի հաւատարմատարը Վրաստանում դիմել է Վրաստանի արտաքին գործերի նախարարին հետևեալ յայտարարութիւնով (заявленіе). «Հայաստանի Կառավարութիւնը չէ ճանաչում Լոռուայ շրջանի նախկին Բորչալուի գաւառը, որպէս Վրաստանի տերրիտորիա, սրա համար էլ և չէ ճանաչում վրաց կառավարութեան կողմից ոչ մի իրաւունք արգելելու այս շրջանի հայոց գիւղերում բնակեցնելու հայ գաղթականներին:

Իսկ եթէ վրաց կառավարութիւնը այնուամենայնիւ խոչընդոտ հանդիսացաւ գաղթականներին տեղաւորելու և բնակեցնելու հարցում՝ հայոց կառավարութիւնը կը հաշուի նման քայլերը ոչ թէ իրաւունքի, այլ միայն բռնութեան ակտ»:

Մանթաշեանի քարւանսարայում գտնուող զինապահեստի վրայ պահակախմբի կողմից Հայաստանի գործերի հաւատարմատար Ջամալեանին հասցրած վիրաւորանքի համար կառավարութեան նախագահը ներողութիւն է խնդրել պ. Ջամալեանից, որով միջադէպը վերջացած է համարւում:

Ի. տ. Բիւրոյի կառավարիչ՝ Ա. Մելիք-Կարամեան:

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Ջամալեանի բողոք.—Հայաստանի դիւանագիտական ներկայացուցիչ Ջամալեանը մի գրութիւնով դիմել է վրաց կառավարութեան արտաքին գործերի նախարարին, հայոց կառավարութեան բանկը պահելու առիթով: Այդ գրութեան մէջ նա յիշեցնում է այն հանգամանքը, որ երկու կառավարութիւնների դիւանագիտական յարաբերութիւնները խախտուած չեն, և վրաց կառավարութիւնը ոչ մի իրաւունք չունէր արգելք դնելու Հայաստանին պատկանող գումարների վրայ:

◆ **Կոնֆերենցիա.** — Վրաստանի արտաքին գործերի նախարարը հաղորդել է Հայաստանի հաւատարմատար Ջամալեանին, որ այս ամբուայ նոյեմբերի 10-ին կոնֆերենցիայ է հրաւիրում Անդրկովկասի հանրապետութիւնների ներկայացուցիչներից և լեռնականների միութիւնից, պարզելու այս հանրապետութիւններին վերաբերող քաղաքական հարցերը և կանոնաւորելու սահմանները:

◆ Շաբաթ, նոյեմբ. 2-ին Կոնսերվատորիայի դահլիճում կըկայանայ Թիֆլիսի Հայոց Երգեցիկ Ընկ. առաջին համերգը, ղեկավարութեամբ երաժշտապետ Սպ. Մելիքեանի:

◆ **Նոր ռադիոկայան.**— Ռադիոտելեգրամի տեսուչը հոկտեմբերի 14-ին զեկուցել է Վրաց կառավարութեան, որ Փոթիում կառուցուած է ռադիոկայան (радіостанція) որը անմիջական կապեր ունի Պոլսի, Կերչի, Օդեսայի, Նիկոլաևի և նոյն իսկ Բերլինի հետ:

◆ **Երկրագործութեան նախարարութեան մէջ.**— Երկրագործութեան նախարարութեան խորհուրդը վերջնականապէս մշակել է մի օրինագիծ՝ գրաւած հողերը հողային ֆոնդերի բաժանելու համար: Օրինագիծ մշակող յանձնաժողովի կազմի մէջ մտնում են հետևեալ անձինք՝ Ասատիանի, Ս. Ս. Կոն, Ս. Ն. Տիմոֆեւ:

◆ **Իլիւշկինի պատասխանը.** — Բագուի քաղաքագլուխ Իլիւշկինը Հայաստանի գործերի հաւատարմատար Ս. Ջամալեանի դիմումին պատասխանել է, որ Բագուի սեպտեմբերի անցքերի միջոցին կոտորուած հայերի ցուցակը ուղարկել չի կարող, որովհետև քաղաքային ինքնավարութիւնը հնարաւորութիւն չի ունեցել կոտորուած հայերին ցուցակագրել:

◆ **Դարեալում.** Գնդապետ Մակաշւիլին հաղորդել է ընդհանուր շտաբի պետին, որ Կազբէկ գիւղի կոմիսարը, Դարեալի ձորի ամրացման գործում պորուչիկ Նասկիդովին ոչ մի աջակցութիւն չէ ցոյց տալիս և կատարուելիք գործը ընթանում է շատ դանդաղ և անօգուտ: Այս առթիւ զինուորական նախարարը հրահանգել է սահմանային պահակախմբերի պետին, պահակախմբերի կազմը ու թիւը կարգաւորել, յաւ հսկումներ կատարելու համար և Կազբէկ գիւղի կոմիսարի անգործունէութեան մասին դիմել է ներքին գործերի նախարարին:

◆ **Կոլցաւրական մասնաժողով.**— Երեկօրդ ձիաւոր գնդի պետ, գնդապետ Մուշավարիանու նախագահութեամբ ընտրուած է մի յանձնաժողով զօրքի մէջ կոլցաւրա-[illegible]ութիւն տարածող խմբերի [illegible] գեի մշակման համար: Այս խմբի և յանձնաժողովի [illegible] մէջ մտնում են հետևեալ [illegible] ունեցող [illegible] լի, Բոլգաձ, Կիզբրիա, Օթխմեզուրի, Տխեշելաշւիլի: Յանձնաժողովի առաջին նիստը եղել է նախանցեալ օրը, հոկտեմբերի 28-ին:

◆ **Արտաքին գործերի նախարարի պատասխանը Ջամալեանին.**— Արտաքին գործերի նախարարը Ջամալեանի հարցին պատասխանել է հետևեալը՝ «Պատիւ ունեմ յայտնելու ձեզ, որ կառավարութեան որոշման համաձայն ֆինանսների նախարարը դադարեցրել է Հայաստանին բանկը բաց թողնել, մինչև որ հոկտեմբերի 23-ի մեր նոտային չըստացուի բաւարարող պատասխան տեղի ունեցած միջադէպի առիթով: Բաւարարող պատասխան ստանալուն պէս, այս կարգադրութիւնն ու որոշումը կը փոխուի»:

◆ **Երաժշտական երեկոյ.**— Ուրբաթ, նոյեմբերի 1-ին վրացական երաժշտական ընկերութիւնը, Կոնսերվատորիայի դահլիճում, համերգների սեզոնի բացման համար հետաքրքիր ծրագրով երաժշտական երեկոյթ է տալու:

◆ **Կողոպուտներ.** — Հոկտ. 27-ի գիշերը երեք անյայտ մարդիկ մտել են Մագրազուլիձէի բնակարանը, որը գտնւում է Պրոչեզնի փողոցի անկիւնի տանը, № 3 և տարել 4,000 ռուբ. կանխիկ փող և թանկարժէք իրեղէններ:

◆ Հոկտ. 28-ի գիշերը, երկու անյայտ մարդիկ մտնում են «Англетеръ» հիւրանոցը, որը գտնւում է Օլգինսկայա փողոցի վրայ և մօտենալով 8-րդ սենեակին, դուռը փակ գտնելով, ծեծում և կանչում են կենող գնդապետ Միլովին, որին դուրս գալուն պէս բռնում են և բերանը կապելով հաւաքում են ու տանում բոլոր ունեցած իրերը և 8,000 ռուբլի կանխիկ փող:

◆ **Սպանութիւն.**— Հոկտեմբերի 27-ին գիշերուայ ժամը 10-ին 7-րդ թաղամասում Կ. Բելայեւը դաշոյնով ծանր հարուածներ է հասցնում Գալուստովին և Ասլանովին. առաջինը խոցուն և ևթ մահանում է:

◆ **Սայաթ-Նովան Վրացերէն.**— Մամուլի տակից դուրս եկաւ վրաց բանաստեղծ Գրիշաշվիլու հրատարակութեամբ Սայաթ-Նովայի վրացերէն լեզուով գրած բոլոր ոտանաւորների ժողովածուն:

◆ **Վրիպակ.**—Մեր թերթի № 46-ում «պ. Ալպեանի յօդուածաշարքի առթիւ» յօդուածում սպրդել է մի կարևոր վրիպակ. 4-րդ կոլոնի սկզբնատողերում Պլեխանովի մասին ասուած է, որ նրա կարծիքով «եթէ ռուսական սոցիալիստները բարուքանդ արին իրենց երկիրը, այդ պատահեց այն պատճառով, որ նըրանք հետեւեցին Կ. Մարքսի աւանդներին»: Պէտք է լինի «չը հետեւեցին»:

ԱՅՍՕՐ

Չորեքշաբթի, հոկտեմբերի 30-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին, Քաղաքային Վարկային Ընկերութեան շէնքում կայանալու է Վրաստանի Հայոց Ազգային Խորհրդի պլենիլիումի, գործադիր մարմնի և ֆինանսական յանձնաժողովի միացեալ նիստը: Քննութեան են առնուելու գաղթականներին վերաբերեալ խնդիրներ: Հրաւիրուածներին խնդրւում է անպատճառ ներկայ լինել:

◆ Երեկոյեան ժամը 7-ին, Յովհաննէս Թումանեանի բնակարանում (Вознесенская, 18), կը կայանայ Հայրենակցական Միութիւնների Կենտրոնական Խորհրդի նիստը:

Խմբագրական Կոլլէգիա
Հրատարակիչ՝ Հայ Ժողովրդական Կուսակցութիւն

բուրգը բայխստագի համար իր պատգամաւորը ընտրեց Բեբելին, որ մինչև իր կեանքի վերջը չէր դադարում իր կուսակցութեան հետ միասին կռիւ մղելու գերմանական շովինիզմի դէմ յանուն Էլզաս-Լոտարինգիայի աւտոնոմիայի. վերջապէս բաւական է յիշել, որ ֆրանսիական սոցիալիստական կուսակցութիւնը մինչև ներկայ համաշխարհային պատերազմը հանել էր իր քաղաքական ծրագրից այդ նահանգների դեզաննեքսիայի պահանջը յանուն ընդհանուր խաղաղութեան, վստահելով, որ այդ ֆրանսիական նահանգների ազգային աւտոնոմիան կապահովի հենց ինքը գերմանական սոց.-դեմոկրատիան, քանի նա հաւատարիմ կը մնայ Մարքսի և Էնգելսի աւանդին:

Այստեղ է ահա, որ ռուս սոց.-դեմոկրատիայի յեղափոխութեան ընթացքում ասպարէզ նետած լոզունգների և նրա քաղաքական տակտիկայի ճիշտ ըմբռնման և գընահատման տեսակէտից ուզում եմ ընթերցողի ուշադրութիւնը կենտրոնացնել I Ինտերնացիոնալի և Մարքսի այն վերաբերմունքի վրայ, որ նրանք ցոյց տուեցին հանդէպ ֆրանկո-պրուսական պատերազմի և որը այնուհետև դարձաւ իսկապէս միջազգային սոցիալիզմի տակտիկայի մինչև մեր օրերը:

Ամփոփենք, ուրեմն, Մարքսի աւանդը բուրժուական պատերազմի վերաբերմամբ:

Պրոլետարիատը, որ իր դասակարգային կռուի շրջանակում «չունի հայրենիք»*) և դէմ է ազգային բուրժուական նուաճողական քաղաքականութեան, հետեւողական կըռիւ է մղում թէ պարլամենտական և թէ արտապարլամենտական միջոցներով արգելելու եւ կանխելու պատերազմի վտանգը. բայց երբ պատերազմը այնուամենայնիւ դառնում է կատարուած փաստ, նա անցնում է այն կողմը, որ ենթակայ է յարձակման և վարում է պաշտպանողական պատերազմ, որովհետև «ինչպէս անհատների, նոյնպէս և ազգերի փոխյարաբերութիւնները հիմնուած պիտի լինեն արդարութեան և իրաւունքի վրայ»*):

Մասնակցելով պաշտպանողական պատերազմին «անհայրենիք» պրոլետարիատը ընդգրկում է «հայրենիք»-ի և նրա պաշտպանութեան գաղափարը և վարում է պատերազմը առանց աննեկսիայի և ազգերի ինքնորոշման իրաւունքի լոզունգներով:

II Ինտերնացիոնալը, որ ղեկավարում էր միջազգային դեմոկրատիայի քաղաքականութիւնը մինչև ներկայ համաշխարհային պատերազմը, ինչպէս կը տեսնենք, միանգամայն ընդգրկեց այս ձեւակերպումը և յետագայում միայն զարգացրեց սոցիալիստական քաղաքականութեան այն հիմնական սկզբունքները, որ այնքան հանճարեղ պարզութեամբ ուրուագծել էր Մարքսը:

Ա՛պեան

*) Կոմմունիստական Մանիֆեստ:

*) Ինտերնացիոնալի մանիֆեստը ֆրանկո-պրուսական պատերազմի առիթով:

Թիֆլիս, Տպարան Վրաց Տպագրական Ընկ.